

landbouw, natuur en
voedselkwaliteit

Landschapsbeheer door boeren in de Waddenregio

Interreg North Sea Region

Landschapsbeheer door boeren

in de Waddenregio

Colofon

Deze brochure is samengesteld in het kader van het project LancewadPlan.

Samenstelling en tekst: Rita Joldersma, Henk Kloen en Ben Schaap (CLM)

Lay-out: F. de Groot (CLM)

Foto's: A.A.M. van Marrewijk (LNV), K. Kruijer, N.J. Oerlemans (CLM)

December 2006

Werken aan het landschap

Boerderijen, schuren en erven, verkavelingspatronen, tuunwallen en sloten, terpen, dijken en dobben vertellen het verhaal van het wonen en werken van de generaties voor ons in de Waddenregio. Van hun strijd om zich een bestaan te verwerven en zich te beschermen tegen de zee.

Het landschap van nu is mede vorm gegeven door de boeren van toen. Ook vandaag de dag spelen boeren een belangrijke rol in het landschap. We ervaren de weidsheid, het spel van kleur en vorm van de gewassen en de bomen, de karakteristieke, streekeigen boerderijen, de koeien in de wei, de schapen op de dijk.

Hoe zal het landschap van de toekomst eruit zien? Deze vraag houdt velen bezig, en niet alleen boeren. Hoe kunnen we daarin werken, wonen en recreëren? Wat is landbouwkundig en economisch mogelijk in het gebied en wat zal dit betekenen voor het landschap? Of wordt het landschap zelf de drager van de economische ontwikkeling? Welke rol kunnen boeren spelen om het Waddenlandschap te beheren en verder te ontwikkelen, en wat is daar voor nodig?

Om dit landschapsbeheer in de toekomst mogelijk te maken komen verschillende zaken om de hoek kijken. Er worden plannen ontwikkeld, er is behoefte aan samenwerking (tussen agrariërs onderling en met andere partijen), er is kennis nodig over landschapsbeheer en over financiering om maatregelen die niet in de agrarische bedrijfsvoering passen te stimuleren. Deze onderwerpen worden kort aangestipt in deze brochure, met voorbeelden uit het gebied en van elders ter inspiratie.

Plannen voor het landschap

De overheid stuurt ruimtelijke ontwikkelingen aan met behulp van ruimtelijke plannen. Op rijksniveau is dat de Nota Ruimte, op provinciaal niveau het Streekplan of een structuurvisie, op gemeentelijk niveau het Bestemmingsplan.

Alle ruimtelijke plannen kunnen voorwaarden stellen aan het gebruik van de ruimte en verandering van de bestemming.

Door het rijk zijn de Ecologische Hoofdstructuur (EHS), de Nationale Landschappen (Middag-Humsterland, Noordelijke Wouden) en Nationale Parken (Schiermonnikoog) aangewezen. Deze beleidscategorieën zijn of worden door de provincie begrensd. Landelijke subsidieregelingen voor natuur- en landschapsbeheer worden steeds meer op deze gebieden gericht.

Gebieden buiten deze beleidscategorieën kunnen nog altijd belangrijke landschappelijke of cultuurhistorische waarden bezitten. Door provincies zijn cultuurhistorische, archeologische en/of aardkundige inventarisaties verricht en is beleid opgesteld dat is gericht op behoud en ontwikkeling van deze waarden. Iedere provincie beschikt tevens over eigen provinciale regelingen voor landschap en cultuurhistorie.

Gemeenten kunnen zelfstandig of in samenwerking met andere gemeenten Landschapsontwikkelingsplannen (LOP's) opstellen. Deze hebben geen juridische werking, maar ze worden wel steeds meer leidend voor de inzet van regionale of gemeentelijke financiële middelen. Ook beschikken gemeenten over gemeentelijke monumentenlijsten.

Uiteraard hebben ook andere plannen, zoals voor wonen, industrie, infrastructuur, landbouw of recreatie en toerisme, invloed op het landschap. Een landelijk overzicht van al deze plannen geeft de website www.nieuwekaart.nl.

Wat kunt u zelf doen?

U hoeft niet te wachten tot de gemeente of de provincie met een plan komt. U kunt ook zelf initiatieven nemen. Als u samenwerking zoekt met anderen kan het plan beter worden en kunt u het draagvlak ervoor vergroten. Als u zelf start, is het wel heel nuttig in het begin alvast te verkennen of er plannen of initiatieven zijn waarop u kunt aansluiten. Niet zelden zit een provincie te springen om goede ideeën uit de praktijk!

Veel boeren zijn actief in een samenwerkingsverband. Agrarische natuurverenigingen hebben inmiddels al heel wat ervaring met overheden over de uitvoering en betaling van natuur- en landschapsmaatregelen, maar ook steeds meer met het maken en uitvoeren van eigen plannen. Vaak zijn naast boeren ook burgers lid van een agrarische natuurvereniging. Zo komen invalshoeken bij elkaar, en wordt het maatschappelijke draagvlak versterkt.

Dorpsontwikkelingsplan Texel

Ondernemers en bewoners van Den Hoorn op Texel hebben het initiatief genomen om een dorpsontwikkelingsplan op te stellen. Het agrarische cultuurlandschap rondom Den Hoorn is zo kenmerkend dat in het plan hier veel aandacht aan wordt besteed. Agrariërs hebben van het begin af aan actief meegedacht. Voorafgaande aan de formele presentatie van het dorpsontwikkelingsplan is er al een project gestart waarin burgers en agrariërs samen werken aan aanleg en beheer van een wandelpadennetwerk.

Andere bondgenoten in plannen kunnen lokale en provinciale stichtingen landschapsbeheer zijn, milieufederaties en natuurbeheerorganisaties. En denk ook aan samenwerking met organisaties voor recreatie, buitensport, historische verenigingen, dorpsverenigingen enz. Een breed gedragen plan geeft aan dat aan een publiek belang gewerkt wordt, en dat kan vaak rekenen op meer politieke en financiële steun. De samenwerking hoeft niet te stoppen bij het plannen maken, maar is ook belangrijk bij de uitvoering.

Samen werken aan een mooi landschap

In de brochure 'Een mooi landschap, daar werken we samen aan' staan voorbeelden van mensen en organisaties die samen werken aan het landschap. Deze brochure is bedoeld om burgers, bedrijven, lokale organisaties en gemeenten te interesseren en mee te laten denken hoe het landschap mooier en beter toegankelijker te maken. De brochure is uitgegeven door Landschapsbeheer Nederland, CLM Onderzoek en Advies en Natuurlijk Platteland Nederland, en te bestellen bij Landschapsbeheer Nederland en te downloaden via www.clm.nl.

Bezint eer ge begint

Herstel, onderhoud en beheer van landschapselementen vraagt om vakmanschap. Verschillende organisaties, zowel op landelijk als regionaal gebied, die zich bezig houden met landschapsbeheer hebben veel kennis en ervaring in huis. Denk aan organisaties zoals:

- Landschapsbeheer Nederland (LBN) en Provinciale Stichtingen Landschapsbeheer;
- Natuurlijk Platteland Nederland/BoerenNatuur;
- Rijksdienst voor Archeologie, Cultuurlandschap en Monumenten (RACM).

Informatie over onderhoud en beheer van landschapselementen is ook te vinden in de handboeken Agrarisch Natuurbeheer en Cultuurhistorisch Landschapsbeheer (te bestellen bij LBN) en in diverse brochures die ingaan op specifieke thema's. Veel informatie is te vinden op de websites van bovenstaande organisaties en ook op www.natuurwerkplaats.nl.

Door te kijken en te leren van anderen kom je zelf vaak op goede ideeën of kun je valkuilen vermijden. Interessante voorbeelden van initiatieven van agrarische natuurverenigingen en anderen op het gebied van landschapsonderhoud en financiering staan op www.nederlandmooi.nl. Veel informatie over herstel en gebruik van 'rode landschapselementen' (boerderijen, bijgebouwen) is te vinden bij de boerderijstichtingen en in publicaties zoals 'Dansen op de Deel' en 'Bouwen aan boerderijen' (uitgeverij Roodbont).

Veel agrarische natuurverenigingen werken ook aan projecten om kennis te ontwikkelen en toegankelijk te maken voor hun leden.

Proefboerderijen van Wierde & Dijk

De agrarische natuurvereniging Wierde & Dijk voert een aantal onderzoeksprojecten uit zoals 'duoranden' en 'kaantjes en raandjes'. Wierde & Dijk wil nu gedurende een periode van 10-12 jaar onderzoek doen op boerderijen in de regio naar herstel van onderhoud van specifieke natuurwaarden in het noordelijk kustgebied. Het projectvoorstel is opgenomen in de indicatieve lijst van projecten voor het Waddenfonds.

Wie betaalt voor het landschap?

Programma Beheer: van SAN naar PSAN

Voor landschapsbeheer biedt Programma Beheer (SAN) landschapspakketten voor bijvoorbeeld houtsingels, knotwilgen en poelen en ook 'natuurpakketten' zoals kruidenrijke akkerranden, natuurbraak en bonte hooiranden. In gebiedsnatuur- en landschapsplannen van de provincies is aangegeven op welke plaats welke pakketten kunnen worden afgesloten. Met ingang van 1 januari 2007 worden de provincies verantwoordelijk voor de SAN, en wordt dit de PSAN-regeling. Hierdoor treden veranderingen op in de aanvraagprocedure, en stelt elke provincie subsidieplafonds vast. Aanvragen kunnen worden gedaan bij Dienst Regelingen in Assen (niet meer Roermond). Informatie is te vinden op de provinciale websites.

Subsidieregeling wandelpaden over boerenland

Het Ministerie van LNV heeft de subsidieregeling 'wandelpaden over boerenland' ingesteld. Het gaat om een financiële tegemoetkoming voor de aanleg van boerenlandpaden. Het Ministerie van LNV en de Provincies betalen elk 50% van de kosten. Voor het beheer van wandelpaden is een vergoeding van € 0.45 / meter beschikbaar voor een periode van zes jaar. Het Wandelplatform-LAW vervult een coördinerende rol bij advies en aanvragen. Op de website www.boerenlandpad.nl staat meer informatie.

Cultuurhistorie en monumentenzorg

Er is een landelijke subsidieregeling voor innovatieve projecten op het gebied van de cultuurhistorie (regeling projectsubsidies Belvedere, zie www.belvedere.nu) en ook zijn er regelingen voor het onderhoud van beschermde rijksmonumenten (zie www.racm.nl).

Provinciale subsidieregelingen

Provincies hebben vaak ook een aantal specifieke regelingen voor landschapsbeheer, al of niet gekoppeld aan cultuurhistorie en/of bevorderen van recreatie. Deze zijn samengevat in het volgende overzicht.

Overzicht provinciale regelingen landschap en cultuurhistorie

Provincie	Regeling	Specifieke aspecten
Noord-Holland*	Restauratie en onderhoud monumenten	In stand houden en restaureren monumenten
	Participatie en educatie in Archeologie	Incidentele participatie en educatie archeologie ondersteunen
	Fonds Natuur- en Landschapselementen-bescherming	Ecologische verbindingzones, inrichting reservaatgebieden, natuurontwikkeling buiten landbouwgronden
	Molens	Draaiend houden van molens
	Culturele Planologie	Planologie toegepast bij bijv. woningbouw of herinrichting
Friesland	Monumenten en cultuurhistorie	Bouwhistorisch onderzoek, reconstructie gebouwde monumenten, herstel landschapselementen en projectactiviteiten
	Subsidieverordening archeologie (FAMKE)	Voorlichtingsactiviteiten archeologie
Groningen	Stimulering achterstallig landschapsonderhoud	Herstel en voortzetten beheer van landschapsonderhoud
	Regeling aanleg recreatieve fietspaden	Bestemd voor de aanleg door gemeenten geen beheersvergoeding

* Deze regelingen van de provincie Noord-Holland vervallen op 31 december 2008. Een bestaande regeling voor landschapselementen is opgenomen in het ILG.

Meer informatie is te vinden via de provinciale websites of op www.kansenkaart.nl. Van belang is om te kijken of en in welke mate deze subsidieregelingen toegankelijk zijn voor agrariërs en particuliere grondeigenaren en/of voor organisaties en instellingen. De provincie Friesland is bezig met een nieuwe landschapsregeling, mogelijk ingaande 1 januari 2008, voor het behouden en versterken van landschappelijke, cultuurhistorische en natuurkwaliteit.

Provincies hebben naast deze specifieke regelingen voor natuur- en landschapsbeheer en recreatie ook beleid voor plattelandsontwikkeling. Met ingang van 2007 is dit beleid (POP, Landinrichting, SGB) gebundeld

in het Investeringsbudget Landelijk Gebied (ILG). Iedere provincie heeft in een convenant met het Rijk vastgelegd in welk soort activiteiten zij investeren over de periode 2007-2013. Het gaat hier om allerlei maatregelen die leefbaarheid, plattelandseconomie en milieukwaliteit kunnen versterken. Het gaat echter niet zo zeer om beheer, maar meer om inrichting en eenmalige investeringen.

Catalogus groenblauwe diensten

In steeds meer regio's zijn lokale of regionale regelingen voor landschapsbeheer, toegankelijkheid of waterbeheer in ontwikkeling. Indien vergoedingen voor deze groene of blauwe diensten worden gefinancierd uit publieke middelen en aan agrariërs ten goede komen, is goedkeuring door de EU nodig in het kader van de Staatssteuntoets. Om deze goedkeuring te stroomlijnen en te versnellen, hebben LNV en provincies samen een Catalogus Groenblauwe Diensten opgesteld. Deze beschrijft welke diensten voor vergoeding in aanmerking komen, welke vergoeding maximaal mag worden betaald, en aan welke voorwaarden de subsidieregeling moet voldoen. Deze catalogus is bij de EU ingediend en zal naar verwachting op 1 januari 2007 in werking treden. Jaarlijks kunnen provincies met voorstellen komen om nieuwe diensten in de catalogus op te nemen.

Particuliere fondsen

Ook particuliere fondsen zetten zich in voor landschapsbeheer en zorgen voor (co)financiering voor aanleg, herstel en achterstallig onderhoud. Voorbeelden zijn het VSB-fonds, de KNHM en het Prins Bernhard Fonds. In het Fondsenboek (www.fondsenboek.nl) staan ook regionale fondsen vermeld en fondsen die zich op een bepaald thema richten.

Landschapsfondsen

Naast overheidssubsidies en particuliere fondsen zijn er andere vormen van financiering mogelijk. Vaak levert dit nieuwe organisatievormen op en creatieve werkwijzen om burgers en bedrijven een financiële bijdrage te vragen.

Een landschapsfonds kan een spilfunctie vervullen als middelen van verschillende overheden en/of particulieren worden gebundeld. Dit kan een “multipliereffect” opleveren: een euro van een financier kan bijvoorbeeld voor vijf euro landschap opleveren. Een voorbeeld van een landschapsfonds is Via Natura.

Waddenfonds

LTO Noord heeft bij het Waddenfonds een aantal projecten ingediend voor de ontwikkeling van de land- en tuinbouw, de natuur en cultuurwaarden in de Waddenregio en de versterking van de plattelandseconomie. Het gaat onder andere om projecten als ‘Kansen voor natuur- en cultuurhistorie’ en ‘Duurzame ontwikkeling van landbouw op de Waddeneilanden’.

Landschapsfonds Via Natura

Het Landschapsfonds Via Natura is in 2005 opgericht door drie gemeenten ten (Zuid) Oosten van Nijmegen, in samenwerking met de provincie en de Agrarische Natuur Vereniging.

Het doel is om natuur en landschap te ontwikkelen, waarbij recreatie een belangrijke plaats inneemt.

Er moet een samenhangend netwerk gecreëerd worden van landschapselementen zoals hagen, natuurvriendelijke oevers en bloemrijke bermen bij voorkeur gecombineerd met een vrij toegankelijk wandelpad. De wandelpaden sluiten dan aan bij het al dichte netwerk van de bospaden op de stuwwal.

De plannen zijn uitgewerkt samen met burgers en boeren, onder andere door hen te laten kwartetten met een speciaal landschapskwartetspel. De plannen zijn vastgelegd in een Landschapsontwikkelingsplan. Als rechtsvorm voor het landschapsfonds is gekozen voor een stichting, die onafhankelijk van de gemeenten kan opereren.

Het fonds zal worden gevuld met twee vormen van financiering: ten eerste overheidsmiddelen van de gemeenten, provincie of rijk; ten tweede financiering door het bedrijfsleven, met name gericht op de bedrijven die direct baat hebben bij een mooi landschap, zoals recreatiebedrijven.

In juni 2006 is een start gemaakt met € 1,2 miljoen overheidsgeld. Dit wordt deels gebruikt voor eenmalige investeringen, deels voor een marktconforme vergoeding voor groene diensten.

Voor meer informatie, zie www.vianatura.nl

Het opzetten van een landschapsfonds vergt wel veel overleg en een tijdspad van enkele jaren. Meer voorbeelden zijn te vinden op www.nederlandmooi.nl. Ook in de Waddenregio wordt gewerkt aan een landschapsfonds.

Groenfonds Terschelling

De gemeente Terschelling heeft een Landschapsontwikkelingsplan (LOP) opgesteld, waarin landschapsdoelen zijn gedefinieerd. Voor de financiering van dit plan is een Groenfonds opgericht. Hierin zijn financiële middelen ter compensatie voor eerdere ontwikkelingen in het buitengebied gestort. Boeren zullen een belangrijke rol spelen in het landschapsbeheer. De gemeente is nu bezig met het praktisch uitwerken van maatregelen en financiering vanuit het Groenfonds.

Andere vormen van financiering

Onderstaande financieringsvormen kunnen onderdeel van een landschapsfonds zijn, maar ook apart worden opgezet.

- Sponsoring, een voorbeeld is het sponsoren van onderhoud van een boerenlandpad door het bedrijf Twijnstra en Gudde in het gebied Eem en Vallei; een dergelijke constructie zou ook een optie kunnen zijn voor het financieren van onderhoud van een tuunwal of een dobbe;
- Adoptie, bijvoorbeeld van akkerranden of een stukje dijk;
- Rood-voor-groenconstructies, en dan met name gericht op natuur- en landschapsbeheer door boeren;
- Vergoeding in natura, bv. werk door vrijwilligers.

Hieronder volgen enkele voorbeelden. Uitgebreide informatie en handleidingen zijn te vinden op www.nederlandmooi.nl

Adoptie

Op Noord-Beveland kunnen burgers en bedrijven bloemrijke akkerranden adopteren. Hiermee zet de Stichting Akkerleven een product in de etalage om brede steun te verwerven voor het landschap in dit open akkerbouwgebied. Dit zou ook een optie kunnen zijn in de Waddenregio.

Adopteer een akkerrand

Voor 50 euro per jaar adopteer je een akkerrand, die door de boer wordt ingezaaid. Een akkerrand is 30 meter lang en 6 meter breed, 3 meter kruidenrand met meer dan 20 verschillende soorten bloemen en 3 meter gras. Als tegenprestatie mag de adoptant zelf bloemen plukken en over de grasstrook langs zijn of haar bloemenrand wandelen.

Het idee van adoptie is ontstaan toen een groep van agrariërs ontevreden was over de akkerrandenvergoeding van de rijksoverheid: het leverde financieel te weinig op en de randen oogden ook niet aantrekkelijk. Men koos toen voor een marktgerichte aanpak met het werven van adoptanten. Dit groeide eerst langzaam, maar toch is deze aanpak gaan opvallen in de regio. Na veel overleg en netwerken door een enthousiast bestuur financieren nu Provincie, gemeente, VSB Fonds, Rabobank, ZLTO en NCB mee, zodat in 2006 ruim 40 kilometer akkerrand op Noord-Beveland is aangelegd. Van de adoptiegelden koopt de Stichting Akkerleven zaaizaad en krijgen de agrariërs een vergoeding voor de opbrengstderving van de rand. De akkerrand wordt niet vlakdekkend bespoten en ook niet bemest. Inmiddels worden de wandelstroken steeds meer omgezet in doorlopende wandelpaden langs akkerranden.

Voor meer informatie: www.akkerleven.nl

Bijdragen horeca aan landschapsbeheer

Veel horeca- en recreatiebedrijven zijn fraai gelegen en prijzen de groene omgeving aan in hun reclame. Vaak genieten ze gratis van dit landschap, terwijl dit wel bijdraagt aan hun klandizie en omzet. Zo wordt, op basis van onderzoek door KPMG voor het Goois Natuurreservaat, geschat dat 80% van de horecaomzet in dit gebied 'groengerelateerd' is. Er zijn in het gebied echter geen horecabedrijven die actief bijdragen aan landschapsbeheer. Er is één bescheiden voorbeeld bekend op de Veluwe van Restaurant Boshuis in Drie die een agrariër een vergoeding biedt voor het verzorgen van een mooi uitzicht vanuit het restaurant: de agrariër teelt hier nu luzerne in plaats van maïs.

Rood-voor-groenconstructies

Bij rood-voor-groenconstructies wordt natuur en landschap (groen) betaald door de verkoop van huizen, landhuizen of bedrijfsgebouwen (rood). Deze constructie wordt steeds vaker toegepast. Het natuur- en landschapsbeheer van het 'groene gebied' wordt vaak door terreinbeherende organisaties uitgevoerd. De uitdaging is om dit ook door boeren te laten doen.

Woonwijk De Sanding in Drachten

Bij de woonwijk de Sanding is een rood-voor-groenformule toegepast. In totaal 160 exclusieve woningen aan het water zorgen voor financiering van de inrichting en beheer van een circa 50 ha groot natuurgebied inclusief watergangen voor boten. Bewoners zijn verenigd in een bewonersvereniging die toezicht moet houden op de aanbestedingen voor het groenbeheer.

Vergoedingen en bijdragen in natura

Veel vrijwilligers steken hun handen uit de mouwen voor natuur en landschap, zoals het knotten van wilgen en dergelijke. Ook medewerkers van bedrijven helpen een handje mee tijdens speciale teamwerkdagen in natuur en landschap, zoals bijvoorbeeld het onderhouden van een rietkraag, het maaien en hooien van rietland. Vaak gebeurt dit in de gebieden van terreinbeheerders, maar een dagje 'de boer op' zou natuurlijk ook een goed alternatief kunnen zijn.

Vermarkten van natuur en landschap

De belevingswaarde van een gebied kan vertaald worden in een toegevoegde waarde voor producten en diensten. Zo geven streekproducten een 'identiteit' aan een product op basis van streekkenmerken. Te denken valt aan de producten die verkocht worden als 'Waddengoud' of als 'Texels product' zoals Texels lamsvlees.

Ook uitingen van schrijvers, schilders en musici uit en over de streek kunnen bijdragen aan het 'vermarkten' van het streekeigene van het landschap en de mensen die er wonen en werken. Zo wordt Jan Wolkers geassocieerd met Texel, brengt het Oerol festival Terschelling in beeld en zingt de voormalige visser Jeroen Zijlstra over zijn Wieringen ('Van den Oever naar New York').

Het meer toegankelijk maken van het landschap, bijvoorbeeld middels wandelpaden, geeft ook mogelijkheden voor verkoop van streekproducten, kleinschalige horeca-activiteiten en arrangementen. Het is aan ondernemers om hierop in te spelen, zoals het benutten van de kansen die het nieuwe provinciale langeafstandswandelpad biedt in Noord-Holland.

Van Den Oever naar Huizen

Noord-Holland kent z'n eigen provinciale langeafstandswandelroute. De route begint op Wieringen en eindigt in Huizen. De wandelroute is in totaal 200 km lang en voert de wandelaar langs meerdere cultuurhistorische interessante elementen. De route leidt veelal over boerenpaden, plaatsen waar men alleen wandelend kan komen.

Voor meer info: www.noord-holland.com

De mogelijkheden voor financiering zijn nog lang niet uitgeput. Te denken valt ook aan een ontwikkelingstax, een financiële constructie waarbij een deel van de winst bij grondverkoop door private partijen wordt aangewend voor natuur en landschap, aan groen sparen en beleggen, giften en legaten, aandelen of voorfinanciering van burgers voor de agrarische bedrijfsvoering en daaraan gekoppeld landschapsbeheer.

Ook bij landschapsbeheer geldt vaak 'De cost gaet voor de baet'. Het investeren in landschapsbeheer, zowel in tijd als geld, vraagt inderdaad om een lange termijnsperspectief. En om mensen met doorzettingsvermogen en hart voor het landschap.

Nuttige adressen

Planvorming

LancewadPlan www.lancewadplan.org en
www.waddenzee.nl (onder Landschap)

Voorbeelden en informatie over landschapelementen

Voorbeeldinitiatieven www.nederlandmooi.nl
en
www.projectenbankcultuurhistorie.nl
Landschapsbeheer Nederland T 030 23 45 010
www.landschapsbeheer.nl
Landschapsbeheer Groningen T 050 53 40 199
www.landschapsbeheergroningen.nl
Landschapsbeheer Friesland T 0512 38 38 00
www.landschapsbeheerfriesland.nl
Landschap Noord-Holland T 0251 66 22 44
www.landschapnoordholland.nl

Boerderij en erf

Boerderijenstichting Groningen T 050 312 65 45
Boerderijenstichting Friesland-
Stichting Staten en Saten
in Friesland T 058 250 12 04
Boerderijenstichting
Noord-Holland T 072 581 68 88
www.boerderijenstichting.nl

Financiering

Landschapsfonds Via Natura T 024 3430400
www.vianatura.nl
Rijksdienst voor Archeologie,
Cultuurlandschap en Monumenten www.racm.nl
Het LNV-loket www.minlnv.nl/loket
Stichting Wandelplatform-LAW www.boerenlandpad.nl
Belvedere www.belvedere.nu
VSB-Fonds www.vsbfonds.nl
Vereniging van Fondsen
in Nederland www.fondsenboek.nl
De Kansenkaart www.kansenkaart.nl
Investeringsbudget
Landelijk Gebied www.ilg.nu